

ПОРУШЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СТОСУНКАХ МОЛОДОЇ ПАРИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРОЯВІВ СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА

Дошлюбний період часто супроводжується непорозуміннями, проблемними ситуаціями, конфліктами, сварками, кризами. На формування стосунків молодих пар впливають чинники, які мають як позитивний, так і негативний характер. Негативні відхилення у розвитку стосунків мають тенденцію до накопичення, загострення, що може призвести до розпаду чи прояву різних видів насильства стосовно одне одного, тому актуальним є визначення детермінант, які породжують те чи інше явище, розкриття сутності патологій та їх впливу, наслідків для міжособистісних взаємостосунків. Порухення міжособистісної комунікації молоді пари особливо чітко проявляються у конфліктах, проблемних ситуаціях, кризах. Комплекс чинників негативного характеру може призвести навіть до розлучення. Проаналізовано наукові погляди щодо труднощів і типових помилок у процесі міжособистісної комунікації молоді пари. Налагодженню правильних стосунків, збереженню молоді пари допомагає визначення проблем і чинників успішного спілкування, аналіз шляхів вирішення проблем.

Ключові слова: молода пара, стосунки, міжособистісне спілкування, прояви насильства.

VIOLATION OF INTERPERSONAL COMMUNICATION IN THE OF RELATIONSHIP OF A YOUNG COUPLE AS MANIFESTATIONS PRECONDITION DOMESTIC VIOLENCE

Pre-marital period is often accompanied by misunderstandings, problem situations, conflicts, quarrels, crises. The formation of the relationship of young couples is influenced by factors that are both positive and negative. Negativni interpersonal relationships developmental disabilities tend to accumulate, worsening, which could lead to the collapse or the manifestation of different types of violence against each other, is therefore important determinants that generate a particular phenomenon disclosure of abnormalities and their effects, effects vzayemosunkiv. A complex of negative factors can lead to violence in a relationship, divorce. Analyzed scientific views on the difficulties and typical mistakes in the interpersonal communication of a young couple. Definition the determinants of problems and factors for successful communication, the analysis of ways solving problems help establishing the correct relationship, maintaining a young couple.

Key words: young couple, relationships, interpersonal communication, manifestations of violence.

Низка соціальних змін, які мають місце на сучасному етапі життя й розвитку суспільства, впливають на стабільність стосунків та адаптацію молоді пари у ставленні одне до одного. Змінам характерна швидкоплинність, а відтак, у зв'язку з цим, знижується цінність шлюбу, стрімкими темпами підвищується показник розлучень та дезадаптованості міжособистісних, міжстатевих стосунків. Серед молодих пар спостерігається багато розлучень. Розірвання стосунків є наслідком економічних, побутових умов, а також психолого-педагогічної невідповідності людей до підтримки тривалих зв'язків, спільного життя. Молодь дуже часто не

розуміє механізмів побудови правильних стосунків, формувати які потрібно поступово, терпляче, уникаючи негативізму.

Порушення міжособистісної комунікації [9] є однією із найбільш актуальних проблем соціально-психологічного характеру. Спільний початок зумовлює необхідність налагодження взаємодії не лише одне між одним, але і з близьким оточенням одне одного. Вказана проблема міжособистісної комунікації як одна з основних відіграє важливу роль в регулюванні життєдіяльності, визначає ефективність розвитку стосунків та загалом існування й функціонування пари спільно. Крім звичайного обміну інформацією, спілкування дозволяє налагоджувати виникаючі проблемні ситуації, що виникають, знаходити їх спільне вирішення; відбувається узгодження сил та виконання призначених ролей у процесі спільної діяльності. Стиль спілкування здійснює вплив на процес розвитку міжособистісних стосунків та пізнання партнерами один одного.

Мета статті: узагальнити та проаналізувати підходи до розуміння порушень міжособистісної комунікації між молодого парою в дошлюбний період.

Теоретичне обґрунтування. Як вважає дослідник О. А. Карабанова, процес міжособистісного спілкування опосередкований системою образів, що мають у край необхідну регульовальну і орієнтувальну функції. До вказаної системи відносяться образ «Я», образ «Іншого моїми очима», образ «Я очима іншого», образ «Наші відносини», образ «Наші відносини для іншого», образ «Наші відносини для мене очима іншого». Емоційне забарвлення вказаних образів зумовлює явище перенасичення комунікаційного каналу і дає підстави ризику ймовірного зростання порушень міжособистісної комунікації у випадку негативної зміни (викривлення) чи недостатньої адекватності навіть одного зі вказаних образів [5]. У молодій парі в дошлюбний період виникає чимало подібних проблем.

Головною причиною вад подружнього спілкування є існування в нашій суспільній психології, в нашому менталітеті цілого пласту переконань, уявлень, уподобань і стереотипів поведінки, які складають те, що заслуговує назви «конфліктна субкультура». Головною характеристикою її є те, що манери і способи вербальної поведінки, які застосовуються у гострих конфліктах, стають звичними та постійними в легких непорозуміннях і сутичках, а також у безконфліктних ситуаціях. Стереотипи конфліктної субкультури і є головною перешкодою на шляху тривалої і міцної подружньої гармонії [9, с. 51].

Вагомий внесок у питання вирішення комунікаційної проблеми між парою зробили Е. Г. Ейдемільер і В. В. Юстицькіс. Дослідники наводять декілька видів «типових порушень» комунікацій. «Подвійний зв'язок» виникає, якщо одночасно з комунікаційного каналу впливають два взаємовиключних повідомлення і кожне з них має бути сприйнято як істинне. «Замаскована комунікація» проявляється в спілкуванні при конфліктних ситуаціях, коли наявні суперечливі думки. Науковцями виділено три етапи розвитку комунікаційної проблеми: інформаційно-дефіцитний, етап заміщеного спотвореного процесу спілкування та поведінково-комунікаційний. У стосунках, де спілкування утруднене, важливим є підтвердження своєї любові, звернення за емоційною підтримкою і співпереживанням [16, с. 64]. Зауважується, що дошлюбні стосунки нечасто використовуються при аналізі подружніх проблем. Однак у дошлюбний період нерідко зароджуються труднощі, які в подальшому прямо або опосередковано проявляються в шлюбі. Лише в останні роки з'явилися дослідження, які

стосуються образу сім'ї, дитини, чоловіка, дружини. Тому актуальність теми полягає в більш розширеному та поглибленому вивченні проблеми дошлюбних уявлень про сімейне життя як чинника подружнього взаєморозуміння [3, с. 110].

Характеристика порушень міжособистісної комунікації охоплює такі аспекти:

1. Можна виділити стосунки, яких повинні уникати ті люди, які мають намір жити у щасливій сім'ї, адже так звані «токсичні стосунки» здатні зруйнувати шлюб і нашкодити психічному здоров'ю: які будуються та керуються однією людиною; у яких присутня повна взаємозалежність; які часто відставляються на другий план; якими керує емоційний шантаж; у яких відсутнє прощення і готовність відновити довір'я; які будуються на щоденній брехні; які базуються на ідеалістичних очікуваннях; у яких присутні надмірні ревності; в яких присутні сексуальні домагання [13].

2. З точки зору психологів, існують такі види порушень міжособистісної комунікації: суперечливість вербальної та невербальної комунікації; виникнення комунікаційних бар'єрів; маніпулювання партнером у процесі комунікації, зловживання керуванням комунікацією, порушення і спотворення передачі почуттів; «відхилена» комунікація; парадоксальна комунікація; «замаскована» комунікація – містифікація; боротьба за комунікаційний канал [5, с. 78].

3. При «відхиленій комунікації» один із пари ізолюється від іншого та займає позицію категоричної відмови спілкуватися. «Відхилені комунікації» включають низку порушень взаємодії, зокрема викривлення мови, одностороння комунікація (замість діалогу – монолог), відсутність зорового контакту (при розмові ніхто з пари не дивиться одне на одного) [2].

4. Міжособистісна комунікація є процесом одночасної взаємодії комунікантів. Міжособистісну комунікацію, в процесі якої молода пара вирішує проблеми, що назрівають, доцільно вважати гармонійною [14, с. 34].

Отже, питанню порушення комунікації у дошлюбний період приділяється належна увага. Це насамперед соціальні чинники, які вкорінені у свідомості та масовій культурі населення (О. А. Карабанова) та те, що процес міжособистісного спілкування опосередкований системою образів, які мають у край необхідну регульовальну й орієнтувальну функції (А. Й. Капська). Дослідники наводять декілька видів «типових порушень» комунікацій (Е. Г. Ейдемільер і В. В. Юстицькіс) та наголошують на недостатності аналізу міжособистісного спілкування молодої пари (А. Н. Волкова). Виділено типи негативних стосунків (О. Солонець, Н. Бендлер) і характеристики позитивного розвитку стосунків (А. В. Черников). Можливі також різкі та немотивовані на перший погляд відмови взаємодії, коли хтось з молодої пари переводить свою увагу на щось зовсім інше і починає цим займатися. Означені позиції щодо міжособистісного спілкування молодої пари вимагають подальшого аналізу порушень.

Труднощі у стосунках пари появляються не відразу, а у процесі взаємодії та спілкування. Міжособистісна комунікація – невід'ємна складова стосунків молодої пари, на яку впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники. Це основа формування стосунків між подружжям, що великою мірою залежить від характеру всіх комунікативних процесів. Правильно налагоджена комунікація має забезпечити мікроклімат, гармонійність, бажання перебувати разом, ділитися своїми думками й міркуваннями, правильну взаємодію, емоційну теплоту.

На процеси комунікації у стосунках молодої пари діють певні чинники.

Найперше, це рівень культурного розвитку кожного з членів подружжя:

- «Найбільш важливі зміни в сім'ї пов'язані зі змінами культурного рівня подружжя. Сім'я – це не тільки стан, але і процес, розвиток, динаміка. Автор вводить поняття «соціальний інфантилізм» [1, с. 115].

- «Труднощі спілкування часто виникають через низький рівень комунікативної компетентності, а також використання висловів, що роблять складним процес ефективного спілкування (накази, пряме інструктування; застереження, погрози; нотації, моралізаторство; поради і роз'яснення; пряму негативну оцінку; висміювання, навішування ярликів; розслідування, допит тощо)» [11].

- «Найнижчим можна вважати рівень, коли йде спілкування відбувається з автоматичним урахуванням тих норм, які прийняті в суспільстві. Його можна назвати ритуальним. Більш високим є рівень, коли спілкування базується на знаннях психології та уміння їх застосовувати. Якщо при цьому використання цих знань регулюється егоїстичною комунікативною установкою, то все зводиться до вмілого маніпулювання людьми. Цей рівень можна назвати маніпулятивним. І, на кінець, найбільш високим є рівень спілкування, на якому особистість, звертаючись до відповідних знань і умінь, діє у відповідності з гуманістичними комунікативними установками. Цей рівень спілкування можна назвати гуманістичним» [15, с. 72].

Вагомою причиною порушення міжособистісної комунікації може стати недостатність інформації стосовно одне одного: «Для реалізації своєї соціальної поведінки людина потребує постійного притоку інформації. Постійний інформаційний зв'язок з оточуючим світом, соціальним середовищем, в якому діє як активний соціальний суб'єкт, – одна із важливих умов нормальної життєдіяльності. Закономірність суспільного розвитку в тому, що різко збільшується і переважає доля інформації, що отримується з інформаційних джерел, ніж із безпосереднього досвіду і особистісного спілкування» [7, с. 231]. «Нейтралізує негативний вплив інформації те, що після перегляду, інформація повинна обговорюватися. Знаходить своє відображення така специфічна особливість масової комунікації, як «двоступінчастий характер» сприйняття повідомлень масової комунікації. Суть цього явища полягає в тому, що остаточна думка формується, як правило, тільки після обговорення з іншими людьми, перш за все у референтних групах» [12, с. 49].

Випробуванням для молодої пари може стати вагітність, народження дітей: «Для більшості пар вагітність приносить зміни в подружні стосунки, і ці зміни в усіх є різними. Налічується тринадцять типів реагування на вагітність: гармонійний, тривожний, іпохондричний, меланхолійний, апатичний, неврастенічний, obsесивно-фобійний, сенситивний, егоцентричний, ейфорійний, анозогностичний (відкидання думок про можливі негативні наслідки), ергопатичний (відхід у роботу), параноїдальний. У процесі розвитку вагітності в жінок може виникати цілий ряд негативних змін у емоційній сфері. На фізіологічному рівні ця тенденція пов'язана з появою певних природних ендокринно-соматичних і психофізіологічних змін в організмі вагітної жінки. Зміни, що стаються з вагітною жінкою протягом усієї вагітності, не можуть не зачепити суттєвим чином її сім'ю, стосунків у ній, і передусім вони позначаються на стосунках із чоловіком» [8, с. 82–86].

Очевидними негативними чинниками порушення міжособистісної комунікації є: егоїзм та холодність [1, с. 107]; незадовільний емоційно-психологічний клімат (до нього призводять знервованість, відсутність побутових вигод, постійна роздратованість, грубість, сварки, чвари, піклування лише про власний комфорт, відсутність милосердя) [4, с. 28]; недостатня близькість, брак взаємодовіри; ідеалізація партнера; з часом може посилитися вплив установок спілкування, сформованих у батьківській сім'ї [10, с. 65].

Ще однією проблемою у стосунках є залежність когось із членів у молодій парі. Це може бути алкогольна, наркотична чи залежить від азартних ігор. Зазвичай це породжує психологічний дискомфорт, часті нервові зриви, які легше спробувати подолати вдвох. І, безсумнівно, усвідомлення залежної людини змінити свою поведінку. Необдумані вчинки також є причиною розриву стосунків. Іноді виникають різні підозри, сварки і звинувачення та поспіх у кардинальних рішеннях, вчинках. Іноді розлучення має прихований зміст, бо вся причина в тому, що один із членів молоді пари не хоче йти на компроміс чи змінюватися. Виникає ризик появи міжособистісних чи інтимних зв'язків поза сімейними стосунками, через незадоволеність взаємостосунками. Цю сторону спільного перебування молоді люди інколи розглядають як байдужість один до одного.

Визначені детермінанти порушення міжособистісної комунікації молоді пари особливо гостро проявляються у кризових ситуаціях. На характер і розвиток стосунків молоді пари мають вплив конфлікти, проблемні ситуації, кризи, а точніше підходи до їх запобігання, подолання, вирішення.

Конфлікти. До конфліктів між парою може призводити невирішена проблема, коли є прагнення до власного домінування. Фактично виборюється право вирішувати всі важливі питання та проблеми. Конфлікт, зазвичай, викликається будь-якою складною для пари проблемою, а конфліктні ситуації специфічні для різних стадій розвитку молоді пари. Найбільш суттєва роль конфлікту в період формування, коли пара тільки починає пристосовуватися один до одного. Саме на цьому етапі важливо визначити причини конфліктних ситуацій, способи та шляхи їх вирішення. Конфліктні ситуації мають шляхи вирішення.

Вирішення конфліктів, вихід із них залежить від:

- терпіння, вміння аналізувати, зрозуміти позицію іншого, йти на компроміс;
- способу проведення вільного часу, спільності інтересів, зовнішнього вигляду особи протилежної статі;
- вміння скласти максимально повну характеристику про партнера на початку стосунків, аналізувати свою поведінку, не допускати брехні, приниження одне одного;
- подолання хибної позиції та невміння прислухатися до думки іншого;
- вміння поступатися один одному, чимось жертвувати заради збереження стосунків;
- узгодження мотивів, ціннісних установок;
- розширення кругозору, оскільки конфліктність дуже часто є наслідком відсутності належних знань, невміння розв'язувати проблеми та запобігати конфліктним ситуаціям.

Проблемні ситуації є складовою будь-яких стосунків і тим більше вони мають місце при комунікативній взаємодії молоді пари у період налагодження

серйозних відносин. Проблемна ситуація є, з одного боку, переломним етапом, після якого стосунки можуть кардинально змінитися, з іншого, своєрідним тестом, який засвідчить готовність молодої пари бути разом і вирішувати назрілі питання.

Проблемні ситуації можуть бути викликані різними чинниками, серед яких найпоширенішими є:

- різні мотиваційні установки кожного з партнерів;
- зміна соціального стану (місця роботи, проживання, введення до кола спілкування нових друзів, родичів, знайомих);
- розбіжність інтересів (шляхи проведення вільного часу, способи реалізації);
- фінансові, матеріальні труднощі (неможливість мати окреме житло, напруження у побутових стосунках з родичами, низька оплата праці молодої людини);
- поповнення родини (народження дитини, поява додаткових родинних комунікацій);
- виникнення непередбачуваних ситуацій (можливо у зв'язку зі станом здоров'я чи пов'язані з минулим кожного з партнерів).

Важливим є сам підхід до розуміння молодими людьми проблемних ситуацій та вміння кожного виходити з них, а також здатність домовлятися, йти на компроміс і взаємодію.

Кризи дошлюбного періоду не бувають чітко вираженими та пов'язані в основному з:

- 1) системою цінностей кожного;
- 2) соціально-психологічною сумісністю партнерів;
- 3) прийняттям рішення одружуватися та/чи характером продовження стосунків.

Кризи назрівають поступово через непорозуміння, невдоволення, негідну, незадовільну поведінку одного з партнерів, роздратування, сварки. Проте проявляються різко, динамічно та повинні мати якесь конкретне вирішення. І, як правило, долаються кризи різкою зміною поведінки одного або обох партнерів, коли стосунки пари або міцніють, набувають нової сили та нового статусу, або, навпаки, це призводить до розлучення, відторгнення одне одного.

Конфлікти, проблемні ситуації, кризи – це різні сторони комунікативної взаємодії у середині міжособистісного спілкування. У кожному разі це вимагає глибокого переосмислення, аналізу, вироблення правильних висновків (Табл. 1).

Таблиця 1

**Основні характеристики порушення міжособистісної комунікації
молодої пари**

Прояви порушень комунікації	Характер	Детермінанти	Наслідки
Конфлікт	Тимчасовість або періодичність	Неузгодженість поглядів, цінностей, мотиваційних установок	Зміна поглядів, уявлень
Проблемна ситуація	Непередбачуваність, неочікуваність	Соціальні чинники; неготовність партнерів до спільного вирішення проблем	Зміна поведінки одного або обох партнерів
Криза	Тривалий, затяжний характер непорозумінь	Непідготовленість до спільного життя; зміна життєвих орієнтирів; соціально-психологічна несумісність; невідповідність життєвих намірів і цілей	Зміна стратегії розвитку стосунків

Пропонуємо декілька положень для налагодження правильної міжособистісної комунікації молодій парі.

1. Комплекс чинників спричиняють міжособистісні непорозуміння, які потім можуть призвести до розлучення молодій парі. Попередити це може правильне розуміння явищ і процесів, які відбуваються у стосунках між молодією парою.

2. Відкрите обговорення проблеми призводить до формування правильних понять і уявлень стосовно теми. Цей факт відіграє велику роль у формуванні правильної побудови міжособистісної комунікації.

3. Молодим парам необхідно вивчати краще одне одного, прислухатися і звертати увагу на те, що турбує найбільше, на чому потрібно зосередитися, як змінити свою поведінку.

4. Кожному з партнерів потрібно задуматися над причинами виникнення того чи іншого тривожного явища, разом обговорити проблеми, які найбільше їх турбують, одне одного і зробити все можливе для виявлення проблем і їх уникнення.

5. Доцільним є змінити спосіб мислення молоді людини, яка з тих або інших причин думала неправильно. Загалом, умовами правильної комунікації в міжособистісних стосунках є:

- висловлювати правильно свої думки, адекватно виражати власну життєву позицію, говорити правильно;
- стосунки не мають бути нав'язливими;
- спілкування має бути приємним для обох партнерів;
- дотримуватися певної дистанції;
- комунікація має давати можливість особистісного становлення, розвитку свого «Я»;
- формуватися від початкових етапів розвитку стосунків;
- комунікація не має бути просто насичена інформацією, але й мати комплекс емоцій;
- прояви комунікації: відкритість, довіра один до одного;
- демократичний характер розподілу ролей у молодій парі, моральна й емоційна підтримка;
- владнати труднощі може бажання, щоденна праця кожного з членів молоді пари;
- усвідомлення наслідків негативної комунікації.

Отже, у дошлюбний період молоді пари можуть мати місце порушення міжособистісної комунікації. Відхилення у розвитку стосунків мають тенденцію до накопичення, загострення, що може рано чи пізно призвести до розпаду чи прояву різних видів насильства стосовно одне одного. Тому й актуальним є визначення детермінант, які породжують те чи інше явище, розкриття сутності патологій та їх впливу, а особливо наслідків для міжособистісних взаємостосунків.

Порушення міжособистісної комунікації особливо гостро мають прояв у конфліктах, проблемних ситуаціях, кризах. І особливо характер їх запобігання, подолання чи вирішення. Визначення особливостей механізмів деформації міжособистісної комунікації передбачає необхідність підготовки до шлюбу, коли такі процеси роз'яснюються, формуються навички правильного виходу з кризових ситуацій у функціонуванні молоді пари.

Розглянуті порушення міжособистісної комунікації всередині молодої пари не є вичерпними. Додаткового дослідження вимагають медико-біологічні передумови сімейних негараздів, агресивність індивідів, рівень підготовки молоді до сімейного життя, стан профілактики сімейного насильства серед різних категорій населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бестужев-Лада И. В. Ступени к семейному счастью / И. В. Бестужев-Лада. – М. : Мысль, 1988. – 301 с.
2. Бэндлер Р. Семейная терапия / Р. Бэндлер, Дж. Гриндер, В. Сатир; пер. с англ. – СПб. : Институт общегуманитарных исследований, 1993. – 63 с.
3. Волкова А. Н. Методические приемы диагностики супружеских отношений / А. Н. Волкова, Т. М. Трапезникова // Вопросы психологии. – 2002. – № 5, 85. – С. 110.
4. Зайцева З. Г. Програма діяльності центрів ССМ щодо здійснення соціальної роботи з молодою сімєю в Україні / З. Г. Зайцева // Соціальна робота з молоддю в Україні: Збірник інформаційно-методичних матеріалів / За заг. ред. І. Д. Звереві. – К. : АТ «Видавництво «Столиця», 1997. – С. 26–46.
5. Карабанова О. А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования / А. О. Карабанова. – М. : Гардарики, 2005. – 320 с.
6. Куницына В. Н. Межличностное общение / В. Н. Куницына, Н. В. Казаринова, В. М. Погорыша. – СПб. : Питер, 2001. – 544 с.
7. Малых Т. Педагогические аспекты информационной безопасности / Т. Малых // Народное образование. – 2007. – № 5. – С. 231–235.
8. Мельник М. Психологічні особливості вагітної жінки та її сімейних взаємин / М. Мельник // Вісник Інституту родини і подружнього життя Українського Католицького Університету. Сімейні взаємини. – Львів : Видавництво Українського Католицького Університету. – 2006. – №5. – 207 с.
9. Молода сім'я: проблеми та умови її становлення / За ред. проф. А. Й. Капської. – К. : ДЦССМ, 2003. – 184 с.
10. Молода сім'я України 90-х. – К. : А.Л.Д., 1996. – 104 с.
11. Сатир В. Психотерапия семьи / В. Сатир; пер. с англ. – СПб. : Речь, 2000. – 283 с.
12. Смоляна Я. В. Негативний вплив засобів масової комунікації на особистість і медіа педагогіка як засіб його мінімізації / Я. В. Смоляна // Соціальна педагогіка : теорія і практика. – 2004. – №1. – С.49–57.
13. Солонець О. 10 видів «токсичних» стосунків, яких духовно сильні люди уникають / О. Солонець // Народ UA : мережевий журн. – 3 серпня, 2014.
14. Черников А. В. Системная семейная терапия: Интегративная модель диагностики / А. В. Черников. – М.: Независимая фирма «Класс», 2001. – 208 с.
15. Чмут Т. К. К проблеме повышения уровня культуры общения девушек и молодых женщин / Т. К. Чмут, И. Б. Осечинская // Актуальные проблемы социализации девушек-подростков : [сб. науч. статей / под общ. ред. Г. М. Лактионовой]. – К. : А.Л.Д., 1995. – С. 71–74.
16. Эйдемиллер Э. Г. Семейная психотерапия / Э. Г. Эйдемиллер, В. В. Юстицкис. – Л. : Медицина, 1990. – 192 с.

parfanovich@ukr.net

Рецензент: д. пед. н., проф. Плахотнік О. В.